

Grof geschud en zorgvuldig gezeefd

Taalbeschouwing voor alle mensen van goede wil

Ronald Soetaert

Over de vele 'waaroms' die binnen ons vak gesteld worden, schreef ik in het vorige nummer van VONK. Hoewel ik die column eindigde met een *wordt vervolgd* (ik had nog een paar waaroms over), word ik deze keer door de redactie aangemaand om mijn bedenkingen in te bedden in het themanummer over *taalbeschouwing*.

HET KERSTDISCOURS

Het verzoek om deze rubriek wat om te buigen naar taalbeschouwing bereikt me een paar dagen voor kerstdag, dus dacht ik aanvankelijk een taperecorder aan te zetten op het kerstfeest en er nadien wat taalbeschouwing op uit te voeren. Ook al die lelijke kerstkaarten die ik gekregen heb (waarvoor hartelijk dank) leveren een bron van vermaak vanuit een taalbeschouwingsperspectief.

Maar wie denkt nog aan Kerstmis net na de krokusvakantie als dit nummer bij u in de bus valt? Toch valt mij onmiddellijk op dat het discours over taalbeschouwing iets van het kerstdiscours heeft. Want is het niet zo

dat taalgebruik + taalbeschouwing leiden tot taalvisie, en die dan maar leidt tot beter taalgebruik? Wat schrijf ik: een betere wereld, terwijl we toch bezig zijn. Mensen van goede wil die nadenken over taal en van de weermomstuit ook nog goede mensen worden.

Al een paar jaar confronteren we de studenten vakdidactiek met taalbeschouwing. De studenten zijn hier nog zeer beleefd, noteren zorgvuldig de redeneringen en ventileren ze met goed gespeeld enthousiasme op het examen. Nochtans herinner ik me hun wat ongelovige blikken. Ondertussen heb ik gevraagd aan mijn collega André Mottart of hij dat onderdeel wil 'verzorgen'. Sedertdien heb ik het van horen zeggen. En ik check het even: ja, ja, het is nog altijd zo,

studenten blijven taalbeschouwing een raar begrip vinden. Ik kan het ook nagaan op het examen. Na de theorie vraag ik - ik ga dan ontspannen achterover leunen - de hamvraag: geef me eens één voorbeeld van een goede les taalbeschouwing. Hun verbijstering spreekt boekdelen. Tja, zo hadden ze het niet bekeken. Sindsdien worden de lessen zo gegeven dat ze dat voorbeeld kennen, maar zelden komt er spontaan een voorbeeld dat ze zelf ontwikkeld hebben, of ergens gevonden hebben, laat staan 'gezien' hebben tijdens hun stage.

TAALBESCHOUWING OVER TAALBESCHOUWING

Laten we even wat taalbeschouwing op het concept 'taalbeschouwing' toepassen. Daarvoor deed ik een kortlopend onderzoek in mijn onmiddellijke omgeving. Over de reactie van de leraren kan ik kort zijn: tja, taalbeschouwing zal wel belangrijk zijn, maar er is zoveel te doen. Ik durf dan nooit vragen wat er precies te doen valt. Per slot van rekening moet ik ook nog overleven in deze biotoop.

Buiten de inner circle van de leraren is de verbazing over het begrip 'taalbeschouwing' bijzonder groot. Wat een vreemd begrip. Je geeft toch ook geen wiskundebeschouwing of fysicabeschouwing? En geschiedenisbeschouwing? Nou ja misschien wel, wordt na een tijdje toegegeven maar dat is dan weer zo vanzelfsprekend...

Ja, doceer ik dan, maar precies wat vanzelfsprekend is, wordt wel eens vergeten. Het is dus niet dat ik uw en mijn vakgebied niet verdedig. Maar ik voel: er is iets met dat

woord. Tot slot: wat ik meemaak in en vernem over vergaderingen-onder-leraren, didactici of begeleiders... is dat er een grote spraakverwarring bestaat over wat taalbeschouwing nu wel of niet is. Met als gevolg dat het nu langzamerhand naar meer en meer verwijst en dus bijgevolg minder en minder betekent.

We hebben in het onderwijs de neiging om begrippen te gebruiken die in de buitenwereld wat als wereldvreemd worden ervaren. De laatste buzzwords die we hier nu dagelijks gebruiken: de leraar als *facilitator* of - om in het echte jargon te vervallen - de leraar als *reflective practioner*. U weet wel: de leraar zou moeten reflecteren op zijn praktijk. Ook dat laatste begrip wordt met de nodige vrolijkheid herhaald. Tja, wie moet nu niet reflecteren? Door dat expliciet van de leraar te vragen, creëer je het gevoel dat wat een loodgieter spontaan doet, door een leraar nooit gedaan wordt.

Toen het begrip 'reflective practioner' in Engeland in de kranten verscheen, was er een reactie vanuit de no-nonsense conservatieven: we zijn niet zo zeer geïnteresseerd in een *reflective practioner* maar wel in een *effective practioner*. Dodelijk zo'n reactie - al is ze wat reactionair.

Ook bij het begrip 'facilitator' krijg je dergelijke bedenkingen. De reactie heb ik uit de Angelsaksische wereld. Stel je voor dat een ploeg als Anderlecht publiekelijk zegt dat ze een facilitator aangetrokken heeft als oplossing voor de impasse in deze ploeg. Alle supporters zouden voelen dat hier iets niet klopt. Een coach, een trainer, een manager, dat spreekt tot de verbeelding. Maar een facilitator? Hetzelfde geldt voor een taalfacilitator die taalbeschouwing introduceert en als reflective practioner het veld betreedt.

Wat als we nu stellen dat een school een coach aangetrokken heeft om de communicatievaardigheden van leerlingen te verbeteren? Klinkt beter. Is misschien hetzelfde, maar taalbeschouwing leert ons dat retoriek belangrijk is als je iets verkoopt.

TAALKUNDE, LINGUISTIEK

Hoe moet dat vakonderdeel dan wel heten? Wat is er dan verkeerd aan 'taalkunde' vragen veel leraren zich af? Ook die vraag lijkt me geïnspireerd door de constatering dat 'inhouden' steeds meer verdwijnen uit het curriculum. In Nederland is taalkunde verdwenen uit het schoolvak Nederlands en dat leidde tot verontruste ingezonden artikelen in diverse kranten van onder andere Antoine Braet: *Schoolvak Nederlands dreigt een schrale cursus te worden*, bloklettert de NRC (30/08/96). Ondertitel: *De staatssecretaris wil literatuuronderwijs en taalkunde uit het vak Nederlands halen*. En Liesbeth Koenen publiceert "zeven redenen om van taalkunde een schoolvak te maken". Kortom, het schoolvak Nederlands op zoek naar inhoud (nadat Nederlandse literatuur toch ook al sterk verdund werd). Een vreemde paradox: taalkunde op zoek naar een naam. Ook dat is tekenend voor een identiteitscrisis. Want wie nu denkt dat door taalkunde te roepen het probleem opgelost is, gaat voorbij aan het feit dat taalkundigen ook grondig verdeeld zijn over wat taalkunde precies hoort te zijn.

Op het *Linguist Network* – een discussielijst op het Internet – begon vandaag (11 januari, het moment waarop ik dit schrijf) een discussie over wat linguïstiek nog wel kan betekenen. Ook hier luidt de hamvraag: waarom nog linguïstiek als die discipline –

zo wordt geconstateerd – onzichtbaar geworden is? De media – zo wordt geklaagd – inviteren eerder schrijvers, politici,... dan taalkundigen, linguïsten om over taalproblemen te spreken. Kortom, ook hier onzekerheid en ongenoegen over het verloren prestige en de verloren identiteit. Inderdaad, als we pleiten voor linguïstiek op school, welk soort linguïstiek beogen we dan, want ook hier leidt de veelheid van theorieën naar versplintering (socio-, psycho-, socio-historische, kritische, eco-linguïstiek).

En dan hebben we vandaag ook nog de toegepaste taalkunde, die zoals de naam laat vermoeden dichter bij de werkelijkheid staat. In het *Aila Review* (nr. 12) wordt ook weer een state of the art opgemaakt van wat toegepaste taalkunde vandaag nog kan betekenen. In een tijd waarin de grenzen van de disciplines langs alle kanten openbreken. Alle 'autonome' vakgebieden zijn overspelig geworden. Onderzoekers zijn er zich steeds meer bewust van geworden dat ze met onderzoek niet zozeer de werkelijkheid blootleggen maar die werkelijkheid aankleden, zelfs construeren. Zo gaan we taal ook anders definiëren: als een vorm van sociale praktijk waarmee we de realiteit construeren... En dit spoort met een constructivistisch perspectief op onderwijs: de visie dat kennis sociaal – in dialoog – geconstrueerd wordt.

RETORICA

Is er ergens een theorie, een discours dat alles verbindt? Zo niet blijft het aantrekkelijk voor leraren om nostalgisch terug te verlangen naar de goede oude tijd toen 'grammatica' en 'literatuur' nog voor een overzichtelijke

lijk kader zorgden. De voornaamste kritiek op alle vernieuwing in het algemeen en taalbeschouwing in het bijzonder komt toch vaak neer op de klacht dat alles als los zand aan elkaar hangt.

Het lijkt erop alsof we verder moeten werken terwijl we aan het zoeken zijn waar we naartoe gaan... En we leren midden een crisis van de traditionele geletterdheid, een debat tussen woord- en beeldcultuur, tussen boek en scherm, tussen schrift en digitalisering,... Een zoektocht naar nieuwe vaardigheden die meer passen bij een nieuwe maatschappij. Spannend maar lastig.

Zelf heb ik het gevoel dat binnen richtingen als discours analyse, argumentatietheorie, communicatie, pragmatiek,... interessante perspectieven voor het onderwijs ontwikkeld worden. Er wordt gewerkt aan een herdefiniëring van wat taal is in een postmoderne wereld waarin een vast centrum geproblematiseerd wordt (de natie, de godsdienst, een politieke ideologie etc. hebben afgedaan als overkoepelend kader). De nieuwe vraag is spannend: hoe creëren we waarheden en werkelijkheden in taal? Hoe creëert een discours een bepaalde soort kennis? Hoe overtuigen we elkaar? Hoe gaan we met macht om? Welke regels liggen aan de basis van de nieuwe genres, media en instituties die voor onze ogen ontstaan?

Dergelijke vragen inspireren vele taalkundigen in hun pleidooi voor een terugkeer naar de *retorica* (met aandacht voor het discours, argumentatietheorie, persuasieve communicatie.. – kortom: retorische principes). En met aandacht voor de retorische principes waarmee we de wereld – ook kennis en vakken – construeren. Deze beweging sluit ook sterk aan bij de digitale revolutie waar geschreven en gesproken woord, waar beeld en klank in interactie

gaan. Dat is niet zo nieuw, maar we waren het wat vergeten door de boekdrukkunst. Als onze teksten op computerscherm komen, dan kunnen we er onmiddellijk aan veranderen, we kunnen ze linken en verminen. Teksten worden 'unfixed' en 'interactieve': "*The center of Western culture since the Renaissance [...] the fixed authoritative text, simply explodes in the ether.*" (Lanham 1993, p. 31) Zoals ik al vaker heb proberen aan te tonen: dat is niet alleen het gevolg van de computer, het hangt in de lucht vandaag.

Antoine Braet pleitte voor een schoolvak Nederlands dat "*praktisch nuttig, cultureel verrijkend en intellectueel uitdagend is*" (NRC 30/08/96). Als ik over de revival van de retorica lees, dan heb ik het gevoel dat ingespeeld wordt op die roep naar boeiende praktijk en theorie. Terecht wordt de taalstudie dan een essentieel vak dat andere vakken inspireert. Zelfs een ander bedreigd genre – de literatuur – kan daar wel bij varen. De studie van de retoriek impliceert aandacht voor alle teksten, kortom van de retorische technieken waarmee wij betekenissen, waarden en schoonheid creëren.

Via retorica kunnen leerlingen leren hoe zij via taal ingewijd worden in de wereld – in een bepaald discours. Niet alleen informatie of kennis of vaardigheden dus, maar inzicht. Of wijsheid. Die trouwens begint met de waarom-vraag. Er is dus werk voor taalkundigen: huiswerk waar niet grof geschud mag worden maar zorgvuldig gezeefd. (Is dat trouwens geen betere naam voor deze rubriek: *zorgvuldig gezeefd*, want er is al zo *grof geschud* binnen het schoolvak Nederlands.)

Nog één raad: als de taalkundigen hun huiswerk maken, mogen ze het Internet niet

vergeten, want de vernieuwing rond retorica opnieuw dat de mens een retorisch wezen speelt zich daar af. Geen toeval trouwens, is. Taal als spel. Alle redenen dus om ons via de digitalisering realiseren we ons vak au sérieux te nemen.

Ronald Soetaert
Universiteit Gent
Faculteit van de Pedagogische Wetenschappen
Sint-Pietersplein 5
9000 Gent
ronald.soetaert@rug.ac.be

Bibliografie

Braet, A.: Schoolvak Nederlands dreigt een schrale cursus te worden. *NRC* 30/08/1996.

Lanham, R.A.: *The Electronic Word*. Chicago: The University of Chicago Press, 1993.

T U S S E N D O O R

MAART. TAALMAAND IN DE STANDAARD

De maand maart is de taalmaand bij De Standaard: elke dinsdag staat er een taalspecial op het programma. Tientallen taalkundigen werken eraan mee.

9 MAART: Geschiedenis van het Nederlands

16 MAART: Het woordenboek

23 MAART: Politiek correct taalgebruik

30 MAART: Taaltechnologie

Kostprijs: 70 BEF voor de hele reeks, met een minimum van 10.

Besteladres:

VUM nv, Losse verkoop 'Specials De Standaard',
Gossetlaan 30, 1702 Groot-Bijgaarden,
tel. (02)467 26 44, fax (02)466 74 83.

